

Бірюльов Ю. О.

канд. мистецтвознавства, доцент кафедри
дизайну та основ архітектури

Національний університет "Львівська
політехніка"

ПІЗНІЙ РОМАНТИЗМ, ВЕРИСТИЧНІ ТА НЕОБАРОКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У СКУЛЬПТУРАХ ЮЛІАНА МАРКОВСЬКОГО

Анотація. У статті розглянуто проблему стилістики й образної системи творів львівського скульптора Юліана Марковського (1846-1903). Його спадщина найповніше представлена на Личаківському цвинтарі, де він встановив понад 60 кам'яних надгробків. У Львові скульптор виконав також низку пам'ятників, оздобив барельєфами і статуями будинки.

Ключові слова: скульптура, надгробок, статуя, барельєф, пам'ятник, стилістика.

Аннотация. Бирюльов Ю. А. Поздний романтизм, веристические и необарочные тенденции в скульптурах Юлиана Марковского. В статье рассмотрена проблема стилистики и образной системы произведений львовского скульптора Юлиана Марковского (1846-1903). Его наследие наиболее полно представлено на Лычаковском кладбище, где он поставил свыше 60 каменных надгробий. Во Львове скульптор создал также ряд памятников, украсил барельефами и статуями здания.

Ключевые слова: скульптура, надгробие, статуя, барельеф, памятник, стилистика.

Annotation. Biryulyov Yu. The late romanticism, the "verismo" and neobaroque tendencies in sculptures of Julian Markowski. This article is devoted to the analysis of the stylistics and shape system of the creative works of Lviv's sculptor Julian Markowski (1846-1903). His heritage is most fully presented at the Lytchakiv cemetery, where he had installed over 60 tombstones. In Lviv sculptor also has decorated some buildings with bas-reliefs and statues.

Keywords: sculpture, tombstones, statue, bas-relief, monument, stylistic.

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень та публікацій. У скульптурі Львова другої половини XIX ст. значного розвитку набули нові стильові тенденції, яскравим виразником яких був Юліан Марковський. При дослідженні його спадщини особлива увага повинна бути звернена на характер взаємодії формальних прийомів та образної системи та на інспірації творами італійського веризму. В останніх публікаціях ці питання не розглядаються, та й взагалі творча діяльність Ю. Марковського ще не була предметом окремого дослідження. Змінене і доповнене перевидання відомої книги польського вченого С.-С. Ніцеї не принесло нових фактів і атрибутів творів Ю. Марковського [1]. Деякі нові факти з біографії цього митця, з використанням документів родинного архіву подані у статті С. Марковського [2]. Проте ця публікація має певну вартість лише як джерело. Творчість і біографія видатного майстра львівської скульптури вимагають більш широкого висвітлення.

Мета дослідження: аналіз особливостей прояву стилістики пізнього романтизму, реалізму та необароко, характерних елементів художньої мови у творчості Ю. Марковського.

Виклад основного матеріалу. Юліан Марковський був одним з найвідоміших скульпторів Львова другої половини XIX ст. Він народився у Львові у родині пов'язаній з мистецтвом, його мати була донькою скульптора Йогана Шимзера і сестрою скульптора Леопольда Шимзера. Тим самим вже від народження Юліан був покликаний продовжити славетні традиції цієї династії. Він вчився скульптурі спочатку у львівських майстернях Л. Шимзера (1858-1865) і П. Філіппі (1866-1867), потім у віденській Академії мистецтв (1867-1868). Правдоподібно, знайомився зі скульптурними творами в Італії. У віці 17 років Юліан брав участь у польському Січевому повстанні 1863 р. Був актором у мандрівному театрі. Декілька разів позував А. Гроттгеру для його рисунків з циклу "Полонія" (1866). Повернувшись з-за кордону до Львова, до 1870 р. був керівником каменярської майстерні Л. Шимзера і вирізьбив на його замовлення декілька надгробків.

У 1870 р. Марковський заснував власну (до 1874 спільну з А. Кужавою) майстерню у Львові на вул. Пекарській (за нинішньою нумерацією № 69). Відтоді він переважно займався меморіальною скульптурою і виконав загалом понад 60 надгробків у пісковикі, граніті та мармурі. Більшість з них встановлено на Личаківському цвинтарі. У 1871 р. Марковський допомагав А. Кужаві при виконанні пам'ятника пам'ятник на могилі юриста Станіслава-Юліуша Зборовського. Представивши спокійно сплячого на п'єдесталі молодого чоловіка, скульптори використали популярний іконографічний мотив ренесансу.

До середини 70-х рр. XIX ст. його творчість була скромною і маловідомою. Перелом наступив у 1876 р. Тоді Марковський створив свої перші самостійні цвинтарні скульптури: вирізьбив надгробок генерала Ю. Смаховського (з фігурою орла та головним убором повстанця 1863 р.) і пам'ятник вірменського архієпископа Г.-М. Шимоновича (зі статуєю на троні у неоготичній капличці).

Надійшла до редакції 7.02.2012

У серпні 1876 р. Марковський отримав першу нагороду (у розмірі 3 тисячі гюльденів) на конкурсі личаківського пам'ятника відомого романтичного поета Северина Гоцинського [3]. Монументальний пам'ятник з каменю був закінчений у 1880 р.: митець представив сидячу постать на високому триметровому п'єдесталі.

Улюбленими сюжетами нагробків Марковського були вирізьблені у пісковикі фігури Богоматері й крилатих ангелів. Фігури Богородиці, сповнені сентиментального настрою, постали на могилах А. Пінінської (бл. 1879), М. Ліпінської (1882), Фелікса Туркулла (1886), Яна Ляма (1887), А. Моравського (1888), Лаури і Еразма Віслоцьких (1891).

Його статуї ангелів смерті з великими крилами своєю атмосферою тихого смутку відповідали стилістиці пізнього романтизму. Вони були встановлені на могилах Ф.-Г. Ріхтера (1884), М. Цемірського (1885-1886) [4], Мошинських і Ярошів (1893), родини Майєрів (1899). На могилі свого приятеля, скульптора Фелікса Мікульського у 1886 р. Марковський поставив сповнену ліризму алегоричну статую жінки – уособлення музи, зі скульптурним різцем в одній руці і лавровою гілкою та палітрою – в другій (іл. 1).

У цих творах митцю вдалось добре розв'язати проблему скульптурного об'єму, досягти композиційної рівноваги при максимальній увазі до формальних прийомів. Особливо майстерно він різьбив численні ритмізовані складки одягу і віртуозно передавав деталі велетенських ангельських крил. Таким чином натуралістична техніка, продумана композиційна побудова сполучались з образною системою пізнього романтизму.

Така стилістика була характерною для львівської скульптури 1870-1890-х рр. Можна говорити про появу і розвиток у цей час своєрідного “реалістичного академізму”. Зберігаючи тяжіння до міфологічних, біблійних, історичних сюжетів та до алегоризму, скульптори водночас прагнули правдиво відтворювати оточуючий світ. Природність й простота загальної композиції, ретельна передача анатомічних деталей стали загальноприйнятим явищем. У творах Марковського, як й інших львівських митців, бачимо часом парадоксальне сполучення ідеалізації з натуралістичною деталізацією, театралізацією і алегоричним підтекстом.

Реалізм у загальноєвропейській та, зокрема, львівській скульптурі 1870-1890-х рр. певною мірою став продовженням векторів розвитку попереднього, романтичного періоду 1850-1860-х рр. “Загалом вплив реалізму проявлявся г. ч. в утвердженні певних тенденцій, що існували вже в романтизмі, наприклад, в намаганні митців більш правдиво віддзеркалювати природу, а також у віддаванні переваги побутовій, нарративній тематиці, у дбайливій передачі подробиць при опрацюванні сюжетів, запозичених з історії”, – справедливо відзначили автори книги “Скульптура XIX ст.” А. Котуля і П. Краковський [5, с. 85]. Хоча 1870-й рік можна вважати рубіжним у розвитку львівської скульптури, моментом переходу від романтизму до реалізму, проте спостерігаємо певну спадкоємність нової епохи від попередньої. Ідеалістичні, піднесе-

но-духовні чи фантастичні мотиви у відповідності до специфіки скульптурної мови втілювались в об'єктивних або навіть натуралістичних формах. Вплив реалізму на станкову скульптуру 1870-1890-х рр. привів до значного збільшення побутовості й літературності в образній системі творів.

Реалізм був головною художньою тенденцією тієї епохи, цьому сприяло утвердження філософського позитивізму і велика популярність точних наук. Інші тогочасні стильові течії – академізм, пізній романтизм, неobaroko вбирали у себе певні його стильові відзнаки. Реалізм виокремлювався також в окремий напрям, який можна окреслити терміном “суспільний реалізм” – з елементами критики суспільних відносин. Раціоналістичне дослідження матеріальної культури і демонстрація результатів цього вивчення, часом дріб'язкова, натуралістична деталізація зближують деякі твори львівських скульпторів і Ю. Марковського зокрема з італійським веризмом.

Окрему групу пам'ятників Марковського на Личаківському цвинтарі склали людські фігури портретного характеру. Праця над ними також характеризувалась переходом від пізнього романтизму до академізму і реалізму. Починаючи від нагробка Г.-М. Шимоновича, скульптор різьбив постаті померлих у стилістиці генуезько-флорентійського веризму, з ілюзорним, ретельним відтворенням численних деталей фігур, їх одягу та взуття, наприклад, у нагробках родини Рамахів (бл. 1881-1883), Людвіка Фест (1887), Стасі Ванічек (1898).

Водночас Марковський прагнув втілити у камені глибокі людські почуття. Кращий такого типу пам'ятник постав у 1886-1887 рр. на могилі дружини родича скульптора (львівського судді Людвіка Марковського), Юзефи Марковської – з фігурою молодої жінки, що ніби спокійно спить (іл. 2).

Фігурні композиції митець використовував у нагробках українських діячів. Зокрема, він виконав постаті лірника та дівчини у нерелізованому проєкті личаківського пам'ятника Володимира Барвінського (1886) [6], статую дівчини у народному одязі на могилі Степана Качали в селі Шельпаки (1900, нині Підволочиського району Тернопільської обл.).

Реалістичні тенденції домінували у личаківських нагробках Марковського з портретними медальйонами у мармурі та бронзі. Кращі з них знаходяться на могилах Ф. Шумлянського (1874), А. Чацького (1876), О. Петруського (1895), З. Самолевича (бл. 1900), художника і фотографа С. Свентоньовського (1896) [7; 8, с. 156]. Особливе місце займає саркофаг власника поховального закладу Тита Гешопфа і його дружини, рясно орнаментований у стилі неоренесансу (1887).

Марковський добре знав нагробні пам'ятники XIX ст. на Личаківському цвинтарі і проаналізував їх у своїй книзі “Личаківський цвинтар в описі “Пам'ятних начерків зі львівських цвинтарів” Владислава З. Цесельського” [9].

За межами Львова Марковський також виконав багато нагробків. У Станіславі (нині Івано-Франківськ), де мав філію свого закладу, у 1890 поставив неоготичний пам'ятник З. і К. Мрочковських (не збе-

Скульптури Юліана Марковського:

Л. 1. Нагробок Фелікса Мікульського. 1886

Л. 2. Нагробок Юзефи Марковської. 1886-1887

Л. 3. Пам'ятник Яну Кілінському. 1895

Л. 4. Пам'ятник Бартоша-Гловацького. 1901-1905

Лл. 5. Фортуна, що увінчує працю. 1892

Лл. 6. Статуя Полігії на фасаді
Оперного театру. 1899

режений) [10, с. 61-62], у Тернополі – пам'ятник Манусі і Юзефа Терлецьких з реалістично виразними фігурами дітей (1886), у Закопане – нагробок Т. Сокальського. У 1888 на цвинтарі в с. Хлопи (нині с. Переможне Городоцького району Львівської обл.) він вирізбив нагробок письменника і художнього критика Б. Спаусти [11], а у Снятині – статую ангела “Пам'яті найдорожчої Зюти” – репліку личаківських нагробків Цемірського та Майсєрів.

На цвинтарі у Чернівцях його різцю, вірогідно, належить нагробок Е. Міткевича з фігурою Христа, що несе хрест (бл. 1898). Високим художнім рівнем відзначаються два пам'ятники з постатями ангелів на золочівському цвинтарі, можливо, вирізьблені Марковським у мармурі в 1899-1901 рр.: на могилах Леонарди Хожевської (з мармуровим портретним медальйоном і великою фігурою ангела на тлі обеліску) та Андзі Курилович – елегантний пам'ятник з віртуозно вирізьбленою у каррарському мармурі статуєю смутного ангела з вінком у руках.

Після смерті Л. Шимзера 28 грудня 1888 р. Марковський отримав значний спадок, що дозволило йому збудувати у 1889 р. житловий будинок і нову майстерню на вул. Пекарській, 69 та розширити діяльність своєї каменярської фірми [12]. З 1891р. вона називалась “Перша крайова фабрика виробів з лабрадору, граніту і мармуру”. Нові парові та електричні машини встановив Францишек Рихновський. Ця фабрика виробляла у значній кількості цвинтарні склепи і пам'ятники, переважно з мінімумом скульптурних оздоб [13, с. 23, 35-36; 14].

Наближеними за своїм характером до сепулькральних творів були зроблені Марковським у 1890-х рр. меморіальні таблиці та епітафії у різних будинках Львова. Це були як прості мармурові плити з портретами й написами – наприклад, М. Даровського (1891) і К. Любомирської (1899) у костелі домініканів, Ф. Смольки на руїнах Високого замку (1895), К. Пог у костелі кармелітів (1899), так і фігурні композиції з розвинутою символікою у дусі неоромантизму і неоренесансу, зокрема, з мотивом Танатоса – епітафії Юзефа Дунін-Борковського у костелі кармелітів (1890) і Францішека Дунін-Борковського у костелі бернардинів (1892). Велика (висотою 3 м) епітафія Я. Декерта для залу засідань львівського магістрату, над якою скульптор працював у 1891-1903 рр., включала, крім портретного погруддя, алегоричні постаті і розмаїті емблеми. В пресбітерії костелу бернардинів Марковський планував розташувати рельєф зі сценами з життя св. Яна з Дуклі [15, с. 42-43].

На сходовій клітці Польського дому в Чернівцях у 1898 р. скульптор встановив велику меморіальну таблицю з погруддям А. Міткевича [16]. В алебастровій епітафії Ф. Карпінського у костелі в Голоскові біля Станіслава (1900-1901) митець майстерно сполучив портретне погруддя з фігурним рельєфом “Коли з'являються перші зорі” [17]. Тут вдало було використано чергування ліній, силуетів та контурів.

Львівські пам'ятники різця Марковського були виконані у концепції реалізму, з ретельною деталізацією, але з елементами необарокової театралізації. У 1888-1895 рр. він працював над пам'ятником Яну Кілінському у Стрийському парку [18], (іл. 3) у 1901-1903 рр. – над монументом Бартоша-Гловацького у Личаківському парку (був завершений у 1905 Г. Кузневичем і відкритий у 1906). (іл. 4) Фігури обох героїв повстання Костюшка були вирізьблені з великих монолітних кам'яних блоків.

У 1895 р. у пісковіку Марковський створив пам'ятник польським повстанцям Т. Вишньовському і Ю. Капусцінському на львівській Горі страт – обеліск з портретним медальйоном, увінчаний фігурою орла [19].

У співпраці з Т. Барончем Марковським був виконаний у 1896 р. кам'яний обеліск з орлом для пам'ятника героя оборони Варшави у 1831 р. Ю.-К.Ордона на Личаківському цвинтарі та у 1896-1897 рр. – кам'яний п'єдестал пам'ятника Яну Собеському з картушами й гербами. Нереалізованими залишились проекти пам'ятників Александеру Фредро і його сину перед костелом у Рудках (1891), лікарю Ф. Гошару перед Загальним шпиталем у Львові (1901) та А. Міцкевичу у Львові (1898, це мала би бути 30-метрова колона на гранітній скелі).

У камені (найчастіше пісковіку) Марковський різьбив статуї, добре пристосовані до стилістики та функцій різних львівських будівель. Для костелу францисканок у 1880-х рр. створив статуї Богоматері і св. Георгія.

У 1892 р. встановив у вестибулі Галицької ошадної каси (нині будинок Львівського музею етнографії та художнього промислу) двофігурну необарокову групу “Фортуна, що увінчує працю” [20] (іл. 5).

Велика трифігурна композиція “Образотворче мистецтво” на аттику Палацу мистецтв Загальної Крайової виставки 1894 р. представляла генія мистецтв з нахиленими до нього з боків алегоріями живопису та скульптури [21; 22, с. 303]. Лагідний рух, пропорції та виразний силует цієї групи добре відповідали неоренесансній структурі будинку (група була знищена після Другої світової війни).

У 1899 р. на фасаді нового Міського театру (нині Львівський академічний театр опери і балету) була встановлена статуя Полігімнії – її моделлю послужила донька скульптора Софія [23] (іл. 6).

Монументальний характер мали й статуї Марковського, не пов'язані безпосередньо з архітектурою Львова. У 1891 р. він виконав фігуру св. Павла біля церкви св. Петра і Павла [24]. У 1894 р. на Загальній Крайовій виставці експонувалася бронзова статуя “Тріумф праці”, створена, очевидно, під впливом К. Меньє [25, с. 390]. На цій виставці Марковський отримав золоту медаль у галузі архітектури та ужиткового мистецтва.

Менше уваги митець приділяв станковій скульптурі. Він виконав у 1890-х рр. низку портретних погрудь у гіпсі та бронзі, у 1902 р. – медалі “Почесне громадянство Львова для Броніслава Радзішевського”, “Генрик Сенкевич” і “Владислав Лозинський” [26, с. 82].

У 1882 р. спільно з Ф. Микульським видавав у Львові сатиричні часописи “Олімп” (“Olimp”) та “Рожеве доміно” (“Ryżowe domino”).

У 1894-1903 рр. Марковський був головою львівського Товариства каменярських майстрів.

Видатний майстер львівської скульптури помер у Львові від хвороби нирок 13 січня 1903 р. [27], був похований на Личаківському цвинтарі. Його фірмою керувала до 1908 вдова, Клара з Шидловських, а самостійно займався скульптурою, особливо оздобленням львівських будинків син – Мечислав Станіслав (6. 05. 1885 – 9. 05. 1915).

Станкові твори Юліана Марковського нині зберігаються у львівських музеях.

Висновки. Таким чином, констатуємо, що проведене дослідження дозволило встановити нові факти життя і творчої біографії Юліана Марковського, ввести в науковий обіг нові його твори та запропонувати низку атрибутцій. У стилістиці й образній структурі творів цього митця досліджено взаємодію пізнього романтизму, веризму (реалізму) та необароко.

Література:

1. Nicieja St. S. Ogryd snu i pamięci. Dzieje Cmentarza Łyczakowskiego we Lwowie oraz ludzi tam spoczywających w latach 1786–2010 / Stanisław Sławomir Nicieja. — Opole: Wydawnictwo MS, 2010. — 543 s.
2. Markowski St. Julian Markowski (1846-1903). Wspomnienia i dokumenty / Stanisław Markowski // Rocznik Lwowski 2003. — Warszawa: Instytut Lwowski, 2003. — S. 101-120
3. Ruch Literacki. — 1876. — № 34. — 19. VIII. — S. 126; Gazeta Narodowa. — 1876. — № 184. — 12. VIII
4. Kurier Lwowski. — 1885. — № 302. — 1. XI. — S. 4
5. Kotula A., Krakowski P. Rzeźba XIX wieku / Adam Kotula, Piotr Krakowski. — Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1980. — 216 s. + 97 s. il.
6. Kurier Lwowski. — 1886. — № 280. — 9. X. — S. 5
7. Przegląd. — 1900. — № 221. — 27. IX. — S. 3
8. Nicieja St. S. Cmentarz Łyczakowski we Lwowie w latach 1786–1986 / Stanisław Sławomir Nicieja. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988. — 448 s.
9. Markowski J. Cmentarz Łyczakowski w opisie Pomnikowych rysów z cmentarzy lwowskich Władysława Z. Ciesielskiego. — Lwów: Nakładem J. Markowskiego, 1890. — 27 s.
10. Німенко А. В. Українська скульптура другої половини XIX – початку XX ст. / Андрій Васильович Німенко. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. — 116 с.
11. Kurier Lwowski. — 1888. — № 263. — 21. IX. — S. 4
12. Державний архів Львівської області (скорочено ДАЛО). — Фонд 2. — Опис 2. — Справа 2333. — Арк. 10 — Справа 2319. — Арк. 9-10
13. Przewodnik informacyjno-handlowo-przemysłowy. — Lwów, 1891. — S. 23, 35-36
14. Pamiętka z Wystawy Lwowskiej. — Lwów, 1894
15. Golichowski N. Kościół oo. Bernardynów we Lwowie / Norbert Golichowski. — Lwów: Nakładem Klasztoru, 1911. — 126 s.
16. Słowo Polskie. — 1898. — № 71. — 24. III. — S. 3-4
17. Wiek XX. — 1900. — 6. IV; Dziennik Polski. — 1901. — № 313. — 13. VIII. — S. 2; Nasz Kraj. — 1909. — № 53. — 3. VII. — S. 3, il.
18. Gazeta Narodowa. — 1895. — № 268. — 27. IX. — S. 2
19. Dziennik Polski. — 1895. — № 210. — 31. VII. — S. 2
20. Gazeta Lwowska. — 1892. — № 282. — 11. XII. — S. 4
21. Wrażenia z Wystawy (II) // Dziennik Polski. — 1894. — № 155. — 6. VI. — S. 1
22. Lewandowski St. R. Sztuka na Wystawie / Stanisław Roman Lewandowski // Świat. — 1894. — № 13. — 1. VII
23. Słowo Polskie. — 1898. — № 238. — 6. X. — S. 4. — № 245. — 14. X. — S. 3
24. Nowa ozdoba cerkwi św. Piotra i Pawła // Dziennik Polski. — 1891. — № 129. — 10. V. — S. 3
25. Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie roku 1894 / Drugie wydanie. — Lwów, 1894
26. Strzałkowski J. Słownik medalierów polskich i z Polską związanych 1508-1965: materiały / Jacek Strzałkowski. — Warszawa: Polska Akademia Nauk, Instytut Sztuki, 1982. — 132 s.
27. Gazeta Lwowska. — 1903. — № 11. — 15. I. — S. 3.